

Сон

Вовчок Марко

I

Було нас у батька три дочки, – я найстарша. А був наш батько такий-то грізний! Вряди-годи пустить на вулицю погуляти з дівчатами.

– Нікчемний той рід жіночий, – каже, – все б їм гуляти! Гуляють та цокочуть, як ті сороки.

– Хіба ж ти й сам не гуляв зроду, Йване? – скажуть мати.

– А я зроду дурнем не був, дякувати Господові!

Хоч був тато грізний, а проте дуже нас жалував. Було, як поїде в Київ, то й навезе нам гостинців хороших: матусі очіпок, шовком гаптований, чи плахту червону, мені доброго намиста, або стрічок, або пояс червоний, найкращий; малим сестрам тож сережки, намистечка... Оце, було, хоч як рано приїде, а гостинці роздасть аж другого або третього дня. Ми вже в віці йому заглядаємо, ходимо коло його – ні! Він собі розкажує, як там з перекупкою посварився абощо. А як уже повиймає гостинці та почне всіх дарувати, – зрадіємо так, Господи!

– Татоньку, голубоньку! Ой татоньку наш любий!

– Да ну, ну! годі вже, годі! Чого се розворушились, як бджоли? І не вгамувать! Може, у вас така думка, що я все те покупував? Еге ж, розумні голови! Се як випродав пшеницю та зосталось щось із мірку, то й ув'язавсь якийсь навіжений крамар: заміняймося та заміняймося! Я й замінявсь, аби одчепитись.

Отак було видумає що-небудь, а вже ніколи не признається, що згадав про вас, купив вам гостинця – ізроду-віку не скаже! Такий-то був покійний, нехай царствує!

Хата була в нас хороша, і садок, і город великий; в садку вишні, й черешні, і яблука, і волоські оріхи, й грушки, й калина; двір широкий, ворота нові. А в хаті мило та любо глянуть: лавки й столи липові, образи киянські, хороше мальовані, позапинані рушниками вишиваними; і на рушниках квітки, і кругом квітки та зілля пахучі.

II

Минув мій рік шістнадцятий, сімнадцятий починаю. Одсвяткували ми зелену неділю. Одної ночі приснивсь мені сон: стою я в зеленому житі, вище пояса; навкруги мене колоситься пшениця і мак червоніє, а проти мене два місяці вповні. Що один ясний, а другий ще ясніший; і пливуть на мене просто. Той же ясніший місяць та все другого попереджає, а далі так і скотивсь мені на руки, а другий за хмару зайшов. Прокинулась я та й розкажую, який-то мені дивний сон снівся.

– Тож-бо й дивний! – кажуть мати, а самі всміхнулись.

– Чого-то тим дурним дівчатам не присниться! – озвався батько. – Бач, місяця рукою вхопила, як вола за роги! СПИТЬСЯ, ТО Й СНИТЬСЯ.

- Чому? - кажуть мати. - СОН МАРА, А БОГ ВІРА!

III

У неділю одпросилась якомсь у батька на погуляння. Вийшли ми за село, на могилу; співаємо собі, пустуємо; коли хтось: «Ге-ей! ге-ей!» - аж луна пішла поміж горами. Ми так і здригнулись. Дивимось, а се чумаки з гори йдуть. Воли все сиві, половії та круторогі, а ярма мережані. Чумаки ставні, молодії.

- Оце, вражі бурлаки! - кажуть дівчата, - як налякали!

- Слухайте лиш, - загомонила Мотря Чемерівна (така прудка та моторна була дівчина, кароока!), - привітаймо ми чумаків!

Та й затягла:

«Ой чумаче, чумаче, хрещатий барвінку!»

Дівчата й собі підхопили, а чумаки йдуть та тільки поглядають, а далі як ударяться на нас! Ми врозтіч. Чумаки за нами; перейняли та й оступили, як хмара.

- Пустіть нас, пани чумаченьки! - проситься Мотря, - будьте ласкаві!

- Еге ж! - гукнув чумак, високий, як дуб, стоячи нерухомо; а руки простер, щоб переймати; у зубах люлька, - еге! не знаєш, моя дівчино, звичаїв чумацьких!

Та й замовк.

А другі взяли жартувати з дівчатами. Я все за Мотрю ховаюсь. Коли вийшов чумак, хороший, прехороший, чорнявий, очі - як у орляти, вийшов проти мене, узявсь під боки та й каже:

- Дівоньки-голубоньки! яка ж оце поміж вами дівчина, як зоря ясна сяє? Якби плавала вона в синьому морі рибкою, я б її шовковим неводом пойняв; коли б літала пташкою, був би золотим просом принадив; а тепер мушу питати: якого се батька дочка?

А дівчата усі разом:

- Івана Самуся! Івана Самуся!

Тоді взяв він мене за руку:

- Дівчино-чарівниченько! чи звелиш мені сватів до тебе слати?

А мені аж в очаж стемніло.

IV

Пізно вернулись ми додому. Чумаки пішли своєю дорогою.

Не спиться мені; в голові шумить, як у млині, а серце так і промовляє мені любії чумакові речі.

З того часу неначе світ мені зав'язаний. Одна думка, один жаль... Уже й мати почали примічати та клопотатись:

- Доню моя, доню! щось се тобі сталось? змарніла, моя дитино.

А батько хоч і нічого не говорить, та все пильно на мене поглядає.

Вийду поміж дівчата, так мене й обступлять:

- А чого така смутна? А що в тебе на думці? Оце як води в рот набрала! Може, на тебе хто недобрим оком глянув? Може, тебе такий вітер обвіяв? Чого ти така, як за нелюба засватана? Скажи нам усю правдоньку. Домасю-серце!

А я все не говорю - боюся, хоч часом щире слово як не вилетить з уст.

- Бач, цураєшся нас! - було, гніваються дівчата.

- Що ж я вам маю казати, сестриці? Так чогось нездужаю, - було, одмовляюся.

- Ну лиш у хрещика або в короля!

Зчеплються руками і мене вхоплять та й понесуться, регочучись, аж земля гуде.

- Е-е, дівчата! - каже Мотря. - Домасі і не в голові наше гуляння. Знаю я добре, яка туга прийшла їй до серця.

Дівчата так і присіпались:

- Скажи, Мотре, наша сестронько, галонько!

- Полюбила наша Домаха чумаченька молодого перехожого.

- Так і єсть! се того чорнявого, високого? Се той, що чоботи рипають? О, та й хороший же вдався! та який жартовливий, говіркий! золотії уста!

Мене наче жаром всипало.

- Сорому не маєш, Мотре, - кажу їй.

- Оце! я щирю правду говорю. Може, ні? Ану забожись! Бач, і уста твої не розмикаються! Слухай лишень, що я тобі скажу, а ви дайте мені дух звести. Чого насунулись усі разом? Сідайте ж бо кружка та й слухайте.

Ми посідали та й слухаємо; а в мене серце б'ється, як не вискочить.

- Я довідалась, звідки ті чумаки родом.

Я аж крикнула:

- О?.. а звідки вони?

- Вони всі з Мазовища.

- А відкіль сю вістку маєш?

- Зо дна моря.

(Ся Мотря була справді така, що й зо дна моря достане, що їй треба.)

- Той, що до Домахи горнувся, Данило Дончук, а той, що мені найлучче сподобавсь, Кирило Савтир.

- Та який же він, той Кирило? - питає Олена Яковенкова. - Отой білявий, веселий?

- ПохОдив! Я й не питала про твого білявого. Се вже Господь тобі судив, сестрице, а дурить нам негоже. Мій Кирило - золото не чумак! Такі брови високі, чорні. Все люльку кури́в; хмурий, наче думає на турка йти; а нерухомий, як справді з золота викуваний! Озався тільки раз, не займав дівчат нікого, да й на мене щось двічі поглянув, та й то ніби так, нехотя, навмисне. Аж мені лихо: всі жартують, всі сміються, а він стоїть, тільки брови піднімає. Такого-то я собі журавля сподобала! Да вже нічого робить, аби вони з Криму повернулись!

- То що? - питаю.

- Будуть нас сватать, - каже, - і висватають як пити дадуть! А нуте, дівчата, звеличаймо Домаху!

Та й почала:

Сіяла зіронька, сіяла:

«З ким ти, Домасю, стояла?»

«З тобою, Данилко, з тобою

Під зеленою вербою;

З тобою, чумаче, Данильцем,

Під вишиваним рукавцем».

- Да скажи ж, Мотре-серденько, як се ти все те знаєш? Хто тобі казав?

- Посилала я сороку-білобоку, а вона мені принесла дві вісті під правим крильцем: одну про Данила, а другу про Кирила.

Та так смішками та жартами й одмовилась, а правди не сказала.

V

Надходить осінь. Одробились у полі; справили обжинки. По вулицях почали свати походжати: тільки й чуєш, як дівчата хваляться:

- А я за свого Михайлика заручена!

- А мене батько поблагословив за Павлуся!

Смутно мені та сумно мені, мов я в чорну хмару ввійшла. Тільки й радості, як стрінусь із Мотрею, наговорюся. Як уже її просила:

- Скажи мені, любочко, чи правда тому, що ти говорила, чи то жарти твої? Хто тобі казав, що будуть сватать?

- А хіба я не казала, кого посилала? сороку-білобоку... - Та й почне реготатись. - От, серце, я

тебе пораджу хорошою радою: чого не треба – не питай. Поміркуймо лиш, як то ми з тобою в чужу сторону оддамо, да поміж чужі люди. Яка-то наша доля вдасться! Коли б, Господи, щасна! Поприїжджаємо до своїх батьків, до матірок у гості. Що я приїду пишно та красно, а ти ще краще; сивою паровицею (бо там усе сиві воли в Мазовищі), у намітках димових, із любим чоловіком. Нехай нашим ворогам тяжко!

Та, було, як почне, як почне вигадувати, я й заслухаюсь.

Якось порядкую в своєму садку, біжить менша сестра:

– Домасю! Домасю! свати йдуть! Уже близенько!

Ох мені лишечко! Побігла до хати, у сінях спинилась. Чую – з батьком переговорюються, що прийшли до вашої милості од пана Ігната. Вийшов батько двері одчиняти, я йому в ноги, кланяюсь та плачу:

– Татоньку ріднесенький, не топіть своєї дитини!

– А який вражий син тебе хоче топити! – каже батько. – Годі ж бо, годі, не плач!

– Хіба ми будемо тебе силувати, доню? – кажуть мати. – Чого плакати?

Я радесенька, так дякую їм:

– Спасибі, мамо, що ви мене жалуєте, що за нелюба не оддаєте!

Батько, почастувавши тих сватів, подякували за ласку.

– А дитина наша, – каже, – ще молоденька, нехай ми ще самі її покохаємо та навчимо на розум добрий.

– Оце, доню, – кажуть мати, як уже провели старостів, – се твій місяць, що за хмару зайшов.

VI

Як збулась сього лиха, мені неначе й веселіше трошки стало; дожидаю Данила з Криму... як-то він вернеться, як-то побачу його! а здумаю, що, може, яка пригода йому в дорозі сталась, то й серце моє похолоне. Вийду собі, сяду де в садку та як задумаюсь, то думка думку спережає; робити що – ніякої охоти нема. Так і маюсь цілий день.

Одного ранку так-то мені важко було! Коли чую – кличуть мати:

– Домасю! іди лиш до хати: Господь хороших гостей наслав.

– Яких, мамо? – питаю, а сама так і трушусь.

– Од пана Корнія Дончука: сватає тебе за свого сина, Данила.

Боже ж мій милий! Я й не пам'ятаю, як мати ввели мене в хату, як поблагословили! Подавали рушники (я винесла щонайкращий, вишиваний), та й заручили нас.

Старі ж радяться з сватами, а Данило схилився до мене близенько.

– Дівчино моя! – каже. – Чи любиш ти мене так, – як я тебе, дуже?

Я мовчу... а так уже люблю мені його слухати! Щовечора, було, прийде до мене в садок, та й ніч мені з ним не вмигнеться.

А мати кажуть:

- От тобі, доню, й той місяць, що тобі на руки скотився!

VII

І Мотря заручилась із Кирилом Савтирем. Одного дня ми й повінчались. Тоді вже призналась:

- Посилала я, - каже, - стару Бульбиху довідатись аж у Мазовище; то вона про все розпитала і самого Кирила бачила, і Данила, і ті вісті мені приносила.

По весіллі питає мій батько Кирила:

- Як се ти, Кирило, оженився? Якби не своїми очима бачив, зроду не пойняв би віри, що такий бурлака та одружився.

- Одружився, пане Йване, - каже Кирило, - як бачите. Сподобав її, як пташку співочу. Нехай у мене в хаті щебече.

Свекор мій такий добрий, жалує мене, як батько; і свекруха жартовлива й ласкава; щасная моя доля вдалася, дякувати Богу! Тільки навесні згадала я, як-то люди плачуть, як почав мій Данило в дорогу зряджатись. Такий-то жаль мене обняв, як проводила його за село; стала, дивлюсь, тільки округ мене безкраї степи зеленіють...

Свекруха сама плаче, а мене розважає:

- Так-то нам уже Господь дав, доню моя мила, - каже, - що хто скаже, той і плаче! От я звікувала в розкоші, заміж пішла по любові, сини в мене - як соколи... та зате ж я й поплакала найгіркішими слізьми. І я виряджала перше свого чоловіка, а тепер із своєю дитиною розлука; та ще не знаю, чи дожду, чи побачу вже, бо я таки на світі пожила; може, Господь і до себе прийме. А ти молоденька, діждеш його; чого тобі журитись? Змарнієш на личку; тільки його запечалиш.

І Мотря, було, прибіжить:

- А що се ти, Домахо? чого плачеш? Адже ж і я свого Кирила в Крим випровадила! Та як же змарніла, Мати Божа! Коли твій чоловік розсудливий, він на тебе й не гляне - така ти стала! А мій то мене й приголубить, і поцілує, бо я стріну його така, як мак повний.

Так, було, мене розважає.

Насилу я дождала осені. Та вже щогодини вибігаю за ворота: чи не йдуть вони? А вночі й очей не зведу: от сниться мені, що скриплять ворота або чоловіків голос чути, так я і схоплюсь, вибіжу, - ні, нема нікого: глухо, і ворота зачинені.

О Петрі якомось, проти неділі, сниться мені сон: зійшов над нашою хатою місяць уповні, та червоний-червоний; а в місяці білий півень трепечеться крильми, та так співає, аж по селі лунає.

- Се добрий тобі десь сон приснився, - каже свекруха. - Ось побачиш, коли наш Данило хутко не вернеться. Як дівчині місяць сниться, то жених, а як молодиці - чоловік приїде, або син

народиться. Треба визирати Данила. І не огледимось, як притягнуть.

Він таки справді другого дня ввечері й вернувся, мій голуб сизий. От уже ми наговорились! Я й розкажую, який-то мені сон снівся: місяць уповні.

- А мені, - каже він, пригортаючи мене, - тільки снилась зіронька.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/vovchok_marko/son